

Maa- ja metsätalousvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 § :n muuttamisesta

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 §:n muuttamisesta (HE 169/2024 vp): Asia on saapunut maa- ja metsätalousvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- erityisasiantuntija Ariann Grandell, työ- ja elinkeinoministeriö
- maatalousneuvos Kirsi Heinonen, maa- ja metsätalousministeriö
- oikeudellinen erityisasiantuntija Sara Fahmy, ulkoministeriö
- neuvottelujohtaja Antti Hakala, Elintarviketeollisuusliitto ry
- toiminnanjohtaja Birgitta Partanen, Arktiset Aromit ry
- toimitusjohtaja Kristel Nybondas, Maaseudun Työnantajaliitto MTA ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
- Aluehallintovirastot, työsuojelun vastuualueet
- Ruokavirasto
- Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
- Svenska lantbruksproducenternas centralförbund SLC rf
- Kauppapuutarhaliitto ry
- Päivittäistavarakauppa ry, Kaupan liitto ry
- Reilu kauppa ry
- Teollisuusliitto ry
- Marja Bothnia Berries Oy Ltd
- Arctic Group

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

Valiokunnan lausunto MmVL 23/2024 vp

- Luonnonvarakeskus

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Kausityölakiin ehdotetun muutoksen tausta ja tavoitteet

Hallituksen esityksessä esitetään muutoksia kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annettuun lakiin eli niin sanottuun kausityölakiin. Muutosten tavoitteena on mahdollistaa luonnontuotteiden keruun lisääminen kausityölain sääntelyn piiriin. Luonnontuotteiden keruu kattaa luonnonmarjojen, -sienten ja -kasvien keräämisen. Maa- ja metsätalousvaliokunta toteaa toimialansa näkökulmasta, että luonnontuotteiden keruu ja hyödyntäminen on kansantalouden ja elintarvikeviennin kasvattamisen kannalta tärkeä ala, jonka kasvumahdollisuudet ulottuvat elintarviketuotannon ohella esimerkiksi lääke- ja rohdosteollisuuteen. Erityisesti luonnonmarjojen hyödyntäminen on suomalaiselle elintarviketeollisuudelle tärkeä asia kotimaisen kysynnän turvaamisen ja elintarvikeviennin näkökulmasta. Marjojen saannin lisääminen niiden tutkimuksissa todettujen terveysvaikutusten perusteella korostuu myös muun muassa vuonna 2023 julkaistuissa pohjoismaisissa ravitsemussuosituksissa. Valiokunta pitää metsien laajan luonnontuotteiden raaka-ainepotentiaalin ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä hyödyntämistä tärkeänä.

Maa- ja metsätalousvaliokunta toteaa, että Ruokavirasto julkaisee vuosittain tietoja luonnonmarjojen ja -sienten kauppaantulomääristä, poimijahinnoista ja poimijatuloista. Tiedot perustuvat niin sanottuun MARSII-tutkimukseen, jota on tehty vuodesta 1977 lähtien. Metsämarjojen kokonaisvuosisadoksi on arvioitu noin 500—1000 miljoonaa kiloa, josta keruukelpoisia ja kohtuullisesti saavutettavia marjoja on arviolta kolmannes. Kaupallisesti tärkeimmät marjat ovat mustikka, puolukka ja lakka. Suomalaisten luonnontuotteiden keräämisen ja kaupallisen hyödyntämisen mahdollistavat laajat jokaisenoikeudet eli oikeus kerätä marjoja, sieniä ja yrttejä luonnosta ilman erillistä lupaa. Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, on kaupallinen keruu nykyisin pitkälti ulkomaisten ja erityisesti thaimaalaisten kerääjien varassa. Viimeisten viiden vuoden aikana ulkomaiset kerääjät ovat MARSII-tilastojen mukaan keränneet 75—93 prosenttia vuosittaisesta marjamäärästä.

Hallituksen esityksen mukaan osa luonnontuotteiden kerääjistä on kohdannut törkeää hyväksikäyttöä ja jopa ihmiskauppaa. Ongelmat ovat nousseet yleiseen tietoisuuteen viimeistään vuonna 2013, ja niihin on pyritty puuttamaan viranomaisten toimintaa ja lainsäädäntöä kehittämällä. Vaikka nämä haasteet eivät ole koskeneet kaikkia kerääjiä, on hyväksikäyttö ollut kuitenkin laajalle levinnyttä eikä siihen ole pystytty tehokkaasti puuttamaan. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän tilastojen mukaan vuonna 2023 auttamisjärjestelmän piiriin hyväksyttiin 326 uutta ihmiskaupan uhria. Pakkotyö oli yleisin ihmiskaupan muoto. Pakkotyön uhreiksi joutuneista henkilöistä 32 prosenttia oli luonnontuotteiden poimijoita. Hallituksen esityksessä viitataan Peller-von taloustutkimuksen laatimaan selvitykseen, jonka mukaan Suomessa toimivia isoja luonnonmarjatoimijoita on neljästä viiteen. Osaa niistä epäillään ihmiskaupasta ja kilpailulainsäädännön rikkomisesta. Myös Thaimaan viranomaiset ovat reagoineet törkeää hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa koskeviin epäilyihin ja vaatineet ongelmien korjaamista.

Valiokunnan lausunto MmVL 23/2024 vp

Maa- ja metsätalousvaliokunta toteaa, että luonnonkeruuala on työperäisen hyväksikäytön osalta riskiala ja luonnonmarjankeruuksessa on viime vuosina esiintynyt huomattava määrä hyväksikäyttöä. Ala poikkeaa monista muista aloista siinä, että tuotantopanoksilla ei voida vaikuttaa sadon määrään ja työajan seuranta ja valvonta on luonnossa työskentelystä johtuen haastavaa. Marjanpoimijoiden tukikohdat sijaitsevat yleensä syrjäisillä alueilla pitkien ajomatkojen päässä. Lisäksi valvontaa tehdään lähinnä tukikohdissa ilta-aikaan, koska poimijat ovat päivisin hajallaan metsässä poimimassa marjoja. Poimijat myös liikkuvat tukikohdista toiseen marjakauden ja sadon kypsymisen mukaan. Ulkomaiset kerääjät ovat käytännössä usein monin tavoin haavoittuviin henkilöryhmiin kuuluvia, thaimaalaisia tai muista EU-alueen ulkopuolisista maista saapuvia matalan ansainta- ja koulutustason henkilöitä. Ulkomailta Suomeen saapuneet marjanpoimijat ovat usein myös luku- ja kirjoitustaidottomia, ja heidän kielitaitonsa voi olla puutteellinen. Kaikki nämä tekijät lisäävät riskiä väärinkäytöksille.

Hallituksen esityksessä esitetty kausityölain soveltamisalan muutos mahdollistaa luonnontuotteiden keruun saattamisen kausityölain soveltamisalaan kausityöasetusta muuttamalla. Maa- ja metsätalousvaliokunta katsoo, että luonnontuotteiden keruu on selkeästi kausiluontoista toimintaa ja sen määrittely kausityölain piiriin kuuluvaksi alaksi on siten perusteltua. Hallituksen esityksen tavoitteena on luonnonmarjankerääjien aseman parantaminen, mitä valiokunta pitää myös välttämättömänä. Sääntelymuutosten myötä kolmansista maista tulevat marjanpoimijat ovat samassa asemassa muiden maatalouden kausityöntekijöiden kanssa, mikä tasapainottaa yrittäjien tilannetta tältä osin. Kausityöntekijän asema on työntekijälle tarvittavan kausityöluvan osalta taloudellisesti myös edullisempi ratkaisu kuin työntekijän oleskeluluvalla toimiminen. Valiokunta pitää esitettyjä sääntelymuutoksia tarpeellisina ja perusteltuina.

Kausityölain muutoksen vaikutuksista

Hallituksen esityksen mukaiset muutokset lainsäädäntöön tarkoittavat, että Thaimaasta ja muista viisumivelloisista maista tulevat luonnonmarjojen kerääjät voivat hakea kausityöviisumia sato-kauden ajaksi luonnonmarjojen keruuseen. Yrityksen ja kerääjän on järjestettävä suhteensa työsopimuslain mukaiseksi työsuhteeksi, jotta Schengen-viisumi kausityön perusteella voidaan myöntää. Jatkossa pääreitti maahantuloon luonnonmarjojen keräämistä varten EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta on näin ollen kausityöluvan hakeminen, jolloin kausityönä suoritettava luonnontuotteiden keruu tapahtuu työsopimuslain mukaisessa työsuhteessa. Kerääjille taataan vähimmäisansiot ja liiketoiminnan riski siirtyy yrityksille. Maa- ja metsätalousvaliokunta toteaa, että maaseutuelinkeinojen työehtosopimuksen mukaan metsämarjojen, -sienien ja muiden luonnontuotteiden poiminta ja keruu ovat osa maaseutuelinkeinoja. Alalla on näin ollen olemassa yleis-sitova työehtosopimus, jonka säännökset ovat työsuhteisessa keruussa kerääjän turvana.

Hallituksen esityksessä todetaan, että työsuhteeseen siirtyminen voi heikentää joidenkin yritysten edellytyksiä kannattavalle liiketoiminnalle. Yritysten kustannukset nousevat, kun poimijat palkataan työsuhteisiin. Kohonneet kustannukset syntyvät muun muassa kohonneista palkkakustannuksista, sairausvakuutusmaksusta ja työeläkevakuutusmaksusta. Marja-alan toimijat ovat myös esittäneet huolen siitä, että aikaisemmin hyvin ansainneiden poimijoiden nettoansiot saattavat laskea ja poimijoiden kiinnostus saapua Suomeen näin vähentyä. On mahdollista, että osa nykyisistä luonnonmarja-alan toimijoista vetäytyy kustannusten nousun ja työntekijöiden saatavuuteen liittyvien ongelmien takia markkinoilta. Vaikutukset talouteen tai työllisyyteen eivät val-

Valiokunnan lausunto MmVL 23/2024 vp

takunnallisesti ole kovinkaan suuria, mutta alueellisesti näillä yrityksillä voi olla suuri merkitys. Yritysten kotipaikat sijoittuvat pääasiassa Etelä- ja Pohjois-Karjalaan, Etelä- ja Pohjois-Savoon, Kainuuseen, Pohjanmaan rannikolle ja Itä-Lappiin. Maa- ja metsätalousvaliokunta katsoo, että lainmuutoksesta elintarvikealan yrityksille ja aluetaloudelle mahdollisesti aiheutuvia kielteisiä vaikutuksia tulee seurata. Suomesta poimitut luonnonmarjat eivät kuitenkaan tällä hetkellä kieltiltä osin vastaa asiakkaiden edellyttämää vastuullisuuden tasoa. Ulkomaisten kerääjien hyväksikäyttöön syylistyneet yritykset ovat aiheuttaneet toiminnallaan haittaa myös lainsäädännön vaatimuksia noudattaneille yrityksille ja koko marja-alan maineelle. Vastuullisuuden varmistaminen on elinehto luonnonkeruualan kehittämiseksi ja toimialan kilpailukykyyn varmistamiselle myös tulevaisuudessa. Kuluttajien Suomessa ja ulkomailla tulee voida jatkossa luottaa siihen, että suomalaiset luonnontuotteet ovat yhteisten pelisääntöjen mukaisesti tuotettuja.

Maa- ja metsätalousvaliokunta nostaa esiin myös kaupallisen marjanpoiminnan vaikutukset jokaisenoikeuksien rajoihin ja maanomistajien oikeuksiin. Jokaisenoikeudet ovat yleisiä ja kuuluvat kaikille Suomessa oleskeleville kansalaisuudesta riippumatta. Myöskään sillä, toimitaanko jokaisen oikeudella kaupallisessa tarkoituksessa työsuhteessa tai elinkeinonharjoittajan ominaisuudessa, ei suoraan ole vaikutusta jokaisenoikeudella toimimisen edellytyksiin. Arvioitaessa jokaisenoikeudella toimimisen sallittavuutta ratkaisevaa on, aiheutuuko toiminnasta vähäistä suurempaa haittaa maanomistajalle, maankäytölle tai luonnolle. Kaupallisen ja ohjatun toiminnan laajuus saattaa joissain tilanteissa ylittää jokaisenoikeuden rajat, mutta käytännössä marjanpoimintaan on vaikea puuttua, vaikka siitä aiheutuisikin maanomistajalle tai luonnolle haittaa. Maanomistajalle haittaa saattaa aiheutua erityisesti silloin, jos maanomistaja itsekin poimii mailtaan marjoja kaupallisessa tarkoituksessa, ja maanomistajan oma myynti kilpailevan toiminnan takia vaikeutuu. Valiokunta pitää tärkeänä, että työnantajat huolehtivat työsuhteessa toimivien marjanpoimijoiden kouluttamisesta toimimaan jokaisenoikeuksien rajojen puitteissa sekä luonnossa ja toisen omistamilla alueilla liikkumista koskevien hyvien käytäntöjen mukaisesti.

Luonnonkeruualan käytäntöjen kehittäminen jatkossa

Kuten edellä on todettu, parantaa luonnonkeruualan lisääminen kausityölain soveltamisalaan työntekijöiden asemaa ja marjanpoimijoiden oikeuksien toteutumista selkiyttämällä työehtoja koskevaa sääntelyä ja valvontaa. Valiokunnan saamassa selvityksessä on korostettu, että lainmuutos ei yksinään kuitenkaan riitä ratkaisemaan kaikkia alalla ilmenneitä ongelmia. On tärkeää huolehtia, että Suomessa kaikki työsuhteessa olevat työskentelevät samoilla lainsäädännön edellyttämällä ehdoilla. Muutoksen vaikutuksia poimijoiden oikeuksien toteutumiseen ja marja-alan toimintatapojen kehitykseen tulee seurata, sekä varmistaa lainsäädännön noudattamisen tehokas valvonta. Maa- ja metsätalousvaliokunta katsoo, että lupa- ja tarkastusviranomaisille on turvattava edellytykset tehokkaaseen valvontaan ja seurantaan. Viranomaisten välistä yhteistyötä ja tietojenvaihtoa on myös tarpeen kehittää edelleen.

Valiokunta katsoo, että viranomaisten valvonnan lisäksi neuvonnalla on keskeinen merkitys ulkomailta Suomeen saapuvien työntekijöiden aseman parantamisessa. Niin työntekijät kuin työnantajat tarvitsevat lisää koulutusta ja neuvontaa siitä, mitä marjanpoiminta työsuhteessa tarkoittaa käytännössä työehtojen ja niiden valvonnan kannalta. Vastuu työehtojen noudattamisesta on työnantajalla, mutta viranomaisten tulee aktiivisesti edesauttaa sitä, että kausityöhön saapuvalla työntekijällä on jo ennen maahantuloa hänen ymmärtämällään kielellä tietoa alakohtaisista työ-

Valiokunnan lausunto MmVL 23/2024 vp

ehdoista sekä oikeudesta järjestäytyä ja hakea tarvittaessa apua. Hallituksen esityksessä mainitaan myös eettisen rekrytoinnin vastuullisuusperiaatteet, jollaisia ovat luoneet muun muassa YK:n alainen Kansainvälinen työjärjestö ILO sekä useat muut kansainväliset järjestöt. Vastuullisuusperiaatteisiin ja reiluihin rekrytointikäytäntöihin sisältyy muun muassa tärkeä työnantaja maksaa -periaate, jonka mukaisesti työnantaja vastaa kaikista rekrytoinnista aiheutuvista kustannuksista. Lisäksi kotimaiselle luonnonmarja-alalle on vuonna 2024 luotu reilun kaupan kriteerit, joilla edistetään vastuullisempaa luonnonmarjojen tuotantoa. Maa- ja metsätalousvaliokunta pitää tärkeänä, että olemassa olevia vastuullisuuskriteereitä hyödynnetään niin rekrytoinnissa kuin työsuhteen aikana mahdollisimman laajasti sitoutumalla niihin ja jakamalla niistä aktiivisesti tietoa. Myös ruokapalveluita koskevissa julkisissa hankinnoissa tulee sitoutua vastuullisuuskriteerit täyttäviin vastuullisiin hankintoihin.

Hallituksen esityksessä todetaan, että kausityöhön oikeuttavat luvat halutaan saada marjanpoimijoiden käyttöön kiireellisesti jo satokaudeksi 2025. Tästä johtuen ei nyt käsiteltävänä olevan esityksen puitteissa ole ehdotettu muutoksia vuonna 2021 säädettyyn luonnontuotteita keräävien ulkomaalaisten oikeudellisesta asemasta annettuun lakiin eli marjalakiin. Kuten edellä on todettu, ovat Suomeen luonnonmarjanpoimintaan kolmansista maista saapuvat hallituksen esityksessä ehdotettavien muutosten myötä jatkossa pääasiassa työsuhteisia kausityöntekijöitä. Maassa jo olevat ulkomaalaiset voivat kuitenkin jatkossakin kerätä luonnonmarjoja marjalain nojalla. Keräämisen monipuolistuessa itsenäisiin poimijoihin, marjalain mukaisiin kerääjiin sekä kausityölaissa tarkoitettuihin työsuhteisiin kerääjiin syntyy valvonnalle uusia haasteita. Hallituksen esityksessä nostetaan haastavana tulkintakysymyksenä muun muassa esiin, miten mahdolliseen kausityölain mukaisen työpäivän jälkeiseen vapaa-ajalla tapahtuvaan luonnonmarjojen keräämiseen suhtaudutaan. Maa- ja metsätalousvaliokunta pitää tärkeänä, että säädösmuutosten vaikutuksia aktiivisesti seurataan ja mahdollisiin tulkintaongelmiin pyritään löytämään yhteisiä ratkaisuja viranomaisten ja alan toimijoiden kesken. Vaikka marjalain merkitys tulee jatkossa olemaan rajallinen, tulee myös sen toimivuutta ja kehittämistä tarkastella ja tarvittaessa tehdä lakiin toimivuuden parantamiseksi muutoksia.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Maa- ja metsätalousvaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto MmVL 23/2024 vp

Helsingissä 22.11.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Jenna Simula ps
varapuheenjohtaja Anne Kalmari kesk
jäsen Markku Eestilä kok (osittain)
jäsen Tiina Elo vihr
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Veronika Honkasalo vas
jäsen Laura Huhtasaari ps (osittain)
jäsen Antti Kangas ps
jäsen Teemu Kinnari kok
jäsen Milla Lahdenperä kok
jäsen Helena Marttila sd (osittain)
jäsen Anders Norrback r
jäsen Piritta Rantanen sd
jäsen Timo Suhonen sd
jäsen Peter Östman kd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Tuire Taina